

De noodzaak om *coercive control* (dwingende controle) te erkennen

Hoe herken en doorzie je een instrumenteel geweldspatroon?

Dwingende controle is de Nederlandse term voor geweld dat achter een charmant of amicaal optreden schuil kan gaan. *Sietske Dijkstra* gaat in dit artikel in op het verschijnsel. 'Het geweldspatroon verdient herkenning, begrenzing en een grondige en gezamenlijke aanpak.'



coercive control, dat we in Nederland vertalen met de term 'dwingende controle', is een geweldspatroon dat ook internationaal veel aandacht krijgt. Zo is in Schotland vier jaar geleden zelfs een wet ontworpen die *coercive control* als *liberty crime* strafbaar stelt. Het geweldspatroon is vaak verhuuld en blijft voor teveel buitenstaanders en professionals onbesproken. Het geweld kan daardoor doorgaan en verergeren. De impact werpt een verontrustend licht op geweld dat voortduurt in en na een relatie en waarin de pleger actief naar bondgenoten zoekt. (Dijkstra, 2016).

In dit artikel geef ik een beschrijving en voorbeelden van dwingende controle. Ik onderbouw de fnuikende werking en de noodzaak voor professionals en onderzoekers om zich meer te scholen zodat zij dit geweldspatroon eerder leren herkennen en doorzien. Professionals herkennen het patroon en hun eigen zorgen vaak wel bij een nauwkeurige omschrijving, maar zijn zelf vaak onvoldoende bij machte om dit patroon zelf te benoemen en tot gerichte en gezamenlijk afgestemde actie over te gaan. In scholing blijkt uit casusbespreking in jeugdzorg, wijkteam, Veilig Thuis en vrouwenopvang dat professionals regelmatig te maken hebben met cliënten die grenzen overschrijden, sterk bepalend

gedrag hebben en soms een hoge mate van controle over anderen plegen aan een lage zelfcontrole.

Een casus uit de praktijk

Tijdens een meerdaagse cursus over kindermishandeling en kwetsbare gezinsrelaties, brengt een professional uit een sociaal wijkteam een casus in van een man met een licht verstandelijke beperking. Hij heeft een dochter van elf uit een vorig huwelijk en woont samen met zijn vriendin zonder beperking die veel voor hem doet en opvangt. Ondanks zijn beperking weet de man anderen heel goed in te zetten.

De sociaal werker leert de man kennen via contact met zijn zus en haar gezin. Zij voedt sinds het overlijden van haar partner als alleenstaande ouder haar kinderen op. De ongevraagde ondersteuning van haar broer wil ze niet maar ze voelt geen ruimte om te weigeren. De man vraagt de sociaal werker of zij hem ook kan ondersteunen, aangezien zijn dochter onlangs bij hem is komen wonen. Dan blijkt dat hij een seksuele verhouding heeft gehad met de jongvolwassen dochter van zijn vriendin. Deze jonge vrouw woont nu zelfstandig en heeft het contact verbroken. Toen zijn vriendin erachter kwam was ze heel boos op de man, hij beloofde direct te stoppen. Toch zijn er tekenen dat hij nog steeds contact zoekt met de dochter van zijn vriendin en aandringt op seksueel contact. De zorg voor zijn elfjarige dochter komt vooral neer op zijn vriendin. Zijn dochter wilde graag bij haar vader wonen.

OVER DE AUTEUR

Sietske Dijkstra is onderzoeker, docent en inhoudsdeskundige, www.sietske-dijkstra.nl



Sinds haar moeder met een nieuwe partner nog twee jonge kinderen heeft gekregen, voelde zij zich daar niet meer zo thuis. Het wonen bij haar vader verloopt moeizaam. De man heeft herhaaldelijk in een groepsapp orde op zaken gesteld waarbij hij zich voordeed als zijn dochter. Zij wordt namelijk in zijn ogen gepest, net als hij vroeger. Ook heeft hij zijn dochter geslagen omdat ze niet deed wat hij vroeg. Hij vindt dat haar wil veel te sterk is. De sociaal werker voelt zich ongemakkelijk in deze casus maar zij kan haar onbehagen niet goed duiden. Ze heeft een ongerust gevoel en vindt de zaak, die naar haar gevoel ook steeds groter wordt, belastend. Bij doorvragen blijkt dat zij het patroon herkent van een hulpeloze charmante man die anderen voor zijn karretje spant en soms ook tegen elkaar uitspeelt. Hij herkent zelf niet zijn patroon van grensoverschrijdend gedrag naar zijn dochter, zijn stiefdochter, zijn vriendin en zijn zus.

Wolf in schaapskleren

Waarom wordt dwingende controle zo vaak over het hoofd gezien? Dit is omdat de dwang vaak niet openlijk is, maar dikwijls verborgen en verhuld. Het vindt als het ware in de coulissen plaats, terwijl op het toneel een charmante, gevatte, *pleasende*, beminnelijke en soms ook hulpeloze persoon wordt getoond. Achter de schermen is er dan emotionele druk, intimidatie, dreiging en manipulatie. Dit wordt vaak niet goed opgemerkt of blijft impliciet. Met andere woorden: we zien het schaap, maar niet de wolf die in de schaapskleren gehuld gaat. *Coercive control* is te herkennen aan kenmerken zoals isoleren, omkeren (de ander heeft de schuld, heeft het aan zichzelf te danken),

overdrijven (bewust uit zijn verband lichten om twijfel of haat te zaaien) en het zoeken van handlangers. Dit laatste om sociale steun te minimaliseren en de ander te dwingen tot onderwerping.

De wolf, soms niet eens meer gehuld in schaapskleren, is terug te zien in de groothedswaan en het amorele leiderschap van wereldleiders die zichzelf op de voorgrond plaatsen en vrouwen denigrerend behandelen. *MeToo* heeft eveneens duidelijk gemaakt dat gender en niet gecorrigeerde macht in vooraanstaande posities kunnen leiden tot grote en structurele machtsongelijkheid en tot het voorop stellen van privileges en eigen (seksuele, financiële, familiale) gewin.

Wie doet het en waarom?

Het begrip dwingende controle is een samenstelling van dwang, druk, intimidatie en (soms zelfs dood)sbedreiging. Het gaat om een combinatie van controlerend en vrijheidsbeperkend gedrag dat vaak leidt tot isolement en verminderde mogelijkheden tot sociale steun. Er kan daarnaast ook fysieke mishandeling plaatsvinden. Deze vorm van mentale en psychische mishandeling staat ook regelmatig op zichzelf. De psychische druk en de angst die dit oproept, is dan voldoende om de macht te houden. Dit werkt ook op afstand en heeft wat ik noem een *remote control* werking. De boodschap die de pleger uitstuurt, is dat de ander minderwaardig is en dat dit de intimidatie en vernedering rechtvaardigt. Het is wat de Amerikaanse emeritus hoogleraar Evan Stark noemt, een *'abusive form of power'* een geweldspatroon waarin de pleger macht en druk instrumenteel inzet. Het wordt in navolging van

► Johnson (2008) ook wel intieme terreur genoemd. Het intimideren is gericht op het breken van de wil en het verminderen van verzet. Het is een maatschappelijk genderpatroon dat veel vaker wordt toegepast door mannen dan door vrouwen. Vrouwen kunnen wel degelijk controlerend en dwingend zijn maar dit richt zich meestal meer op details en op het eigen lichaam, terwijl de man in dit geweldspatroom de relatie domineert door de (ex)partner schrik aan te jagen en mentaal, moreel en sociaal te knechten. De werkingskring van *coercive control* is groot en verstrekkend en richt zich op meerdere relaties tegelijkertijd. Dat kan het negatief beïnvloeden van kinderen zijn, van laster die hij (of soms zij) verspreidt op het werk of in sociale kring, het sluiten van bondgenootschappen met (schoon)familie, ex-partners, de school van de kinderen of het paaien van professionals met het doel de ander in diskrediet te brengen. De werking van het uitspelen van relaties is ook in de besproken casus terug te zien.

De Engelse onderzoeker Myhill (2015) heeft de impact van *coercive control* uitvoerig bestudeerd. Hij typeert dit als een op macht gebaseerd gedragspatroon dat de handlingsruimte van de ander stelselmatig verkleint. Het leidt bij degene die het ondergaat tot gegeneraliseerde angst, depressie, diep isolement en gevoelens niets waard te zijn. Soms wordt er ook gesproken van brainwashing en grote mentale druk waar degene met minder macht onder gebukt gaat en zich niet van kan bevrijden. Het kan dan ook

leiden tot een bedrieglijk patroon dat de ene partner die 'in control' is charmant en welwillend overkomt en de andere partner in de war en angstig is, chaotisch overkomt of juist verontrust en boos is. Vaak wordt dit type interactiepatroon het bijbehorende gedrag niet gezien als een vorm van partner en ook ex-partnergeweld. Daardoor kan het controlerende, dwingende en mishandelende gedrag voortduren. Voorbeelden zijn een dossier opbouwen, het dreigen met of aanspannen van rechtszaken, de kinderen na een scheiding zodanig vervreemden dat zij de andere ouder niet meer willen zien, het (dreigen met) slecht behandelen van een huisdier, het financieel uitkleden of het digitaal en fysiek stalken van de anders en het vernielen of beschadigen van diens bezittingen.

Voorbeelden

Dwingende controle schuilt dus vaak achter een masker van welwillende vriendelijkheid waardoor nietsvermoedende professionals dit niet opmerken. Soms echter valt iemand even uit de toon en laat het masker zakken. Soms is het ook minder verhuuld. Een extreem voorbeeld is Willem Holleeder die vanuit de gevangenis zijn zussen met de dood bedreigde, waardoor zij genoodzaakt waren onder te duiken. Een ander voorbeeld is een man die zoveel rechtszaken aanspande tegen zijn ex-vrouw en haar financieel uitbuitte tot zij dakloos werd terwijl hij in die

6^e CONGRES | 31 MAART 2020 | ARISTO, AMSTERDAM

(Psycho) Trauma

Speciale korting van € 55,-
op voorinschrijvingen!
Ga naar de website voor
meer informatie.

logacom



WWW.TRAUMACONGRES.NL

periode ook het gezag over de kinderen wist te krijgen. Of een man die door de vorige en als gevaarlijk bekend staande ex-partner van zijn vrouw herhaaldelijk benaderd werd. Nu, enkele jaren na de scheiding, werkt hij met deze eerste ex-partner samen om zijn ex-vrouw een lesje te leren. Haar angst wordt geweten aan post-traumatische stress. Deze werd niet in verband gebracht met het daadwerkelijke gevaar en het juk van de dwingende controle waaronder zij en haar kinderen leven. De jeugdbescherming ziet wel de schadelijke impact op de levens van de twee kinderen maar herkent en erkent (soms ook vanuit meervoudige partijdigheid) niet dat er sprake is van (ex-) partnergeweld. De kinderen worden eenzijdig onder druk gezet door de ex-partners die daarvoor derden als handlangers zoeken. Helaas wordt in zulke gevallen de bescherming van en het verweer om de kinderen naar de ex-partner te laten gaan nogal eens (foutief) geïnterpreteerd als ouderverstoting, terwijl het in dit geval om een controlerende tactiek gaat, instrumenteel geweld met het doel om de ander kwaad te doen en schade aan te richten. Daadwerkelijke ouderverstoting daarentegen wordt regelmatig over het hoofd gezien of niet erkend (Dijkstra, 2018).



Illustratie: Bigstock

Professionals bevangen door angst en onmacht

Professionals doorzien *coercive control* nog veel te weinig. Wel herkennen zij de zaak aan de gevoelens van onrust, druk en onbehagen die het met zich meebrengt. Zij merken eveneens dat het delen van informatie met beide partners in zulke gevallen olie op het vuur gooit. Dit leidt tot escalatie of dat de kinderen extreem naar een ouder toetrekken en de ander denigrerend bejegenen. Het is allereerst belangrijk in dergelijke zaken om collega's actief te betrekken, goed voor te bereiden, kaders te stellen en rollen te verdelen en aan uitgebreide verslaglegging te doen ook over non-verbaal gedrag. Ten tweede is het van belang om flexibel te zijn en een gezamenlijke interventiestrategie te ontwerpen waarin de macht aan banden wordt gelegd en gedrag wordt begrensd zonder dat iemand noodzakelijkerwijs gezichtsverlies hoeft te leiden. Ten derde is het belangrijk om beducht te zijn op de charme van de pleger en de paniek en angst van het slachtoffer en er rekening mee te houden dat je zwakke plekken zullen worden bespeeld. Zo zei iemand dat haar ex-man tegen mij zou zeggen dat hij zich in goede handen zou voelen bij me want hij kon immers aan mijn boeken zien dat ik er voor door had geleerd. Gezinsvoogden en andere professionals worden soms ook bespeeld. Een vierde punt is om als professional en instelling en bij deze problematiek voorbereid te zijn op klachten, zeker wanneer iemand zijn zin niet krijgt of doorzien wordt. Ook daarom is consultatie en verbindende samenwerking van belang. Om daarmee professioneel om te gaan met angst en machteloosheid en elkaar te kunnen beschermen en actief op te treden.

Conclusie en volgende stap

Het gaat bij het verkrijgen van meer inzicht in dwingende controle om het verder onderzoeken en uitdiepen van het raakvlak tussen persoonlijkheidsproblemen, trauma door geweld en forensische deskundigheid. Dit is nodig voor het uitstippelen van een organisatie-overstijgende aanpak. Er is veel meer aandacht nodig van professionals voor het durven zien en erkennen van ex-partnergeweld met grote machtsongelijkheid en de verstrekkende relationele en maatschappelijke gevolgen van een geweldspatroon als *coercive control*. Achter het masker van de vriendelijkheid kan mishandeling en kwaadwillendheid verstopt zijn. Ook Veilig Thuis en de jeugdbescherming dienen hier veel meer op beducht te zijn en dit in hun interventiestrategie te verwerken. Tot slot is het relevant om grenzen te stellen aan dit schadelijke gedrag en betere bescherming te bieden en ondersteuning aan betrokkenen in het weerbaarder worden en weer zeggenschap over het eigen leven te verkrijgen. ❖

Literatuur

- Dijkstra, S. (2016) *Actieagenda voor complexe scheiding. Betere analyses, normstelling bij beschadigend gedrag en passende hulp. E-bundel Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht, 138-149.*
- Dijkstra, S. (2018) *I see a wall and then I cannot reach my son. Coercive control and post-divorce resistance to parent-child contact, poster, European Network on Gender and Violence, University of Bristol, June 27 th- 29 th.*
- Johnson, M. (2008) *Intimate Terrorism, Violent Resistance, and Situational Couple Violence: A Typology of Domestic Violence. Boston/Hannover/London: Northeastern University Press.*
- Myhill, A. (2015) *Measuring Coercive Control: What We Can Learn From National Population Surveys? Violence Against Women, 21 (3), 355-375.*